

УДК 330.131.7

Кочетигова Т.В.

*старший викладач кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету будівництва та архітектури*

Алейнік А.Ю.

*студентка
Харківського національного університету будівництва та архітектури*

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО РИЗИКУ

NATURE AND CLASSIFICATION OF BANK RISK

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню банківського ризику в сучасній банківській системі. Досліджено основні причини виникнення банківських ризиків. Розглянуто класифікацію банківських ризиків. Надано класифікацію видів ризиків комерційних установ. Розглянуто основні методи управління банківським ризиком.

Ключові слова: ризик, класифікація ризиків, внутрішні та зовнішні банківські ризики, банківська діяльність, збитки, прибуток.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию банковского риска в современной банковской системе. Исследованы основные причины возникновения банковских рисков. Рассмотрена классификация банковских рисков. Представлена классификация видов рисков коммерческих учреждений. Рассмотрены основные методы управления банковским риском.

Ключевые слова: риск, классификация рисков, внутренние и внешние банковские риски, банковская деятельность, убытки, прибыль.

ANNOTATION

The article investigates bank risk in modern banking system. The basic causes of banking risks. Considered classification of banking risks. Courtesy risk classification of commercial establishments. The basic methods of bank risk management.

Keywords: risk, risk classification, internal and external risks, bank, banking, loss, profit.

Постановка проблеми: Банки відіграють вирішальну роль у системі фінансового посередництва і через те повинні не тільки діагностувати потенційні загрози, а й мати відповідний механізм нейтралізації їх негативного впливу. Розвиток сучасного фінансового сектору привносить у діяльність банків нові аспекти та проблеми стабільного функціонування, розв'язання яких багато в чому залежить від рівня системи управління ризиками, які є невід'ємним складником функціонування будь-якого банку. Банківська діяльність загалом є ризиковою, але своєчасний аналіз сприяє зниженню негативного впливу фактору ризику на прибуток банку.

Разом із тим угоди з підвищеним рівнем ризику в разі їх сприятливого завершення приносять банкам високі прибутки, тому управління банківськими ризиками, пошук оптимального їх співвідношення – одні з найважливіших проблем банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню банківського ризику приділяється велика увага як іноземних, так і вітчизня-

них науковців, таких як: Дж. Міль, Н. Сеніор, П. Роуз, В. Гранатуров, Л. Бондаренко та ін.

У наукових працях більшості дослідників висвітлюються класифікація та основні підходи до управління банківськими ризиками.

Мета статті полягає у визначенні сутності та класифікації ризиків у банківській діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідним принципом у роботі банків є прагнення до одержання якомога більшого прибутку, що обмежується ймовірністю зазнати збитків: чим більший ризик, тим більше шансів отримати прибутки (або зазнати збитків). Іншими словами, ризик – це вартісне вираження ймовірної події, що веде до отримання додаткових прибутків або несення незапланованих утрат.

У вітчизняній банківській практиці сформувалися погляди, згідно з якими розроблення та впровадження сучасних методів управління банківськими ризиками розглядаються як внутрішня справа кожного банку, а комплексні наукові дослідження вказаної складної проблеми з урахуванням особливостей банків різної спеціалізації майже відсутні.

Ризик як економічна категорія є невід'ємною частиною функціонування банківської системи. Для підвищення рівня керованості банківською установою зниження рівня впливу факторів ризику на функціонування системи необхідно чітко розуміти визначення терміну «банківський ризик» та основні підходи до класифікації банківських ризиків, адже саме на основі якісної класифікації будується вся система банківського ризик-менеджменту. Вибір коректної методики оцінки ризиків сприяє зменшенню витрат у непередбачуваних ситуаціях (що є досить типовим для сучасного ринку банківських послуг) [2].

У широкому розумінні ризик – це невизначеність щодо настання тієї або іншої події в майбутньому. Ризик вимірюється ймовірністю того, що очікувана подія не відбудеться (чи відбудеться), а це призведе до небажаних наслідків. Сутність ризику полягає в можливості відхилення отриманого результату від запланованого як у позитивний, так і в негативний бік. Окрім того, необхідно враховувати, що ризик може виявлятися у вигляді упущеної можливої вигоди, тобто ризику непрямого (побічного) фінансового збитку від недоотримання прибутку.

Банківські ризики, як і ризики в інших видах комерційної діяльності, пов'язують передусім із фінансовими втратами, що виникають у разі їх реалізації.

Основними причинами виникнення ризиків у діяльності банків є [2]:

- невизначеність поточних, проміжних та стратегічних цілей банків чи їх неузгодженість між собою;

- недостатньо висока якість здійснення аналізу закономірностей розвитку явищ у банківській галузі або висока нестабільність економічної системи, що породжує випадковість виникнення певних процесів;

- брак часу для здійснення об'єктивного оцінювання ситуації, в якій перебуває банк;

- наявність неповної інформації щодо тенденцій розвитку діяльності банку чи можливих змін фінансового стану його клієнтів.

Отже, з погляду можливості оцінки банківських ризиків можна поділити на дві категорії [4]:

- 1) ризики, що піддаються кількісній оцінці, – фінансові ризики;

- 2) ризики, що не піддаються кількісній оцінці, – функціональні та зовнішні ризики.

Найчисленнішу групу банківських ризиків утворюють фінансові ризики, які визначаються ймовірністю грошових утрат і пов'язуються з непередбаченими змінами в обсягах, дохідності, вартості та структурі активів і пасивів. Своєю чергою, внутрішні ризики за сферою виникнення поділяються на фінансові ризики, які виникають у зв'язку з непередбаченими змінами обсягів, структури, дохідності та вартості активів і пасивів банку. До цієї групи належать такі ризики: кредитний, ліквідності, валютний, ринковий, процентний, зміни ресурсної бази та ін.

Порівняно із зовнішніми внутрішні ризики краще піддаються ідентифікації.

До зовнішніх належать ризики, пов'язані зі змінами у зовнішньому середовищі комерційного банку і безпосередньо не залежать від його діяльності. Це ризики, що виникають у разі загострення економічної кризи в країні, політичної нестабільності, війни, заборони на платежі за кордон, консолідації боргів, уведення ембарго, відміни імпорتنих ліцензій, стихійного лиха, приватизації, націоналізації, неадекватного правового регулювання тощо.

Згідно з першим підходом, ризик є чимось негативним, що обов'язково призведе до економічних (фінансових) утрат.

Згідно з другим підходом, ризик може дати не лише негативний, але й позитивний результат.

Проаналізувавши наявні дефініції терміна «ризик», пропонуємо таке визначення цієї економічної категорії: ризик – це потенційна ймовірність відхилення від спланованих економіко-фінансових показників діяльності підприємства (при цьому наслідки відхилення можуть коливатися в межах від позитивних до негативних) [3].

Із такого визначення виводиться й загальний складник цієї категорії, а саме:

- наявність ризику в усіх видах економічної діяльності (економічний складник);

- неможливість точно спрогнозувати зміни чинників зовнішнього середовища;

- ймовірність одержання як прибутку, так і збитків.

Зазначимо, що між категоріями «ризик» і «банківський ризик» немає принципової різниці: остання ідентифікує лише місце виникнення ризику – банки.

Зарубіжні та вітчизняні науковці виділяють різні ознаки, які використовуються під час класифікації ризиків банківської діяльності. Зокрема, Національний банк України в Методичних указівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» виділяє дев'ять категорій ризику: кредитний, ліквідності, зміни відсоткової ставки, ринковий, валютний, операційно-технологічний, репутації, юридичний та стратегічний [2].

Найбільш змістовною класифікацією у зарубіжній літературі представляється класифікація банківських ризиків, запропонована П.С. Роузом [7], який виділяє шість основних видів ризиків комерційного банку і чотири додаткових види.

До основних видів ризику П. Роуз відносить такі [7, с. 169]:

- кредитний ризик;
- ризик незбалансованості ліквідності;
- ринковий ризик;
- процентний ризик;
- ризик недоодержання прибутку;
- ризик неплатоспроможності.

До інших важливих видів ризику вчений відносить ще чотири види [7, с. 172]:

- інфляційний ризик;
- валютний ризик;
- політичний ризик;
- ризик зловживань.

Найважливіша перевага даної класифікації полягає у тому, що в неї включені як ендогенні, так й екзогенні банківські ризики, що безпосередньо впливають на банківську діяльність.

Але, на жаль, така класифікація не може бути використана комерційними банками для практичного застосування, оскільки вона є досить згрупованою, а в процесі управління найчастіше необхідна більш докладна класифікація груп і підгруп ризику залежно від специфіки проведених банком операцій.

Якісна класифікація банківських ризиків повинна ґрунтуватися на врахуванні впливу зовнішніх та внутрішніх ризикоутворюючих факторів. Цінність якісної класифікації банківських ризиків полягає у доцільності її використання для пошуку внутрішніх резервів підвищення ефективності управління ризиками банківських операцій.

Найбільш поширеною в економічній літературі є така класифікація банківських ризиків (рис. 1).

У цілому банківські ризики можна поділити на фінансові, функціональні та інші зовнішні. Фінансові ризики виникають унаслідок здійснен-

ня банками кредитної, депозитної, інвестиційної діяльності. Вони визначаються ймовірністю грошових утрат і пов'язуються з непередбаченими змінами в обсягах, дохідності, вартості та структурі активів і пасивів. Функціональні ризики виникають під час створення будь-якого банківського продукту чи послуги внаслідок неможливості своєчасно і в повному обсязі контролювати фінансово-господарську діяльність, збирати та аналізувати відповідну інформацію. До інших зовнішніх ризиків належить ризики, які не залежать від діяльності банку (політична ситуація в країні, соціально-економічне становище, форс-мажорні обставини) [3].

Найчисленнішу групу банківських ризиків утворюють фінансові ризики, які визначаються ймовірністю грошових утрат і пов'язуються з непередбаченими змінами в обсягах, дохідності, вартості та структурі активів і пасивів.

Окрім фінансових ризиків, значний вплив на діяльність комерційних банків справляють функціональні ризики, які виникають унаслідок неможливості здійснення своєчасного та повного контролю над фінансово-господарським процесом. Функціональні ризики пов'язані з процесами створення й упровадження нових

банківських продуктів і послуг, збору, обробки, аналізу та передавання інформації, підготовки кадрового потенціалу та виконання інших адміністративно-господарських операцій [3].

Ризики банківської діяльності в Україні залишаються все ще на високому рівні, а саме: зберігаються високі регуляторні і валютні ризики; значна концентрація виданих кредитів; низька якість активів; зростають прострочена заборгованість та портфель цінних паперів, що посилює залежність банківської системи від стану державного бюджету; вкрай обмеженою є ресурсна база, слабкою – інституційна структура, недостатньо дієвою – політика реанімації проблемних банків за відсутності ринку проблемних боргів; неефективна нормативно-правова база.

Успішна діяльність банку в цілому значною мірою залежить від обраної концепції управління ризиками. Мета процесу управління банківськими ризиками полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки повністю уникнути ризиків неможливо. Ризиками можна і потрібно свідомо управляти, керуючись такими правилами [5]:

- усі види ризиків взаємопов'язані;
- рівень ризику постійно змінюється під впливом динамічного оточення;

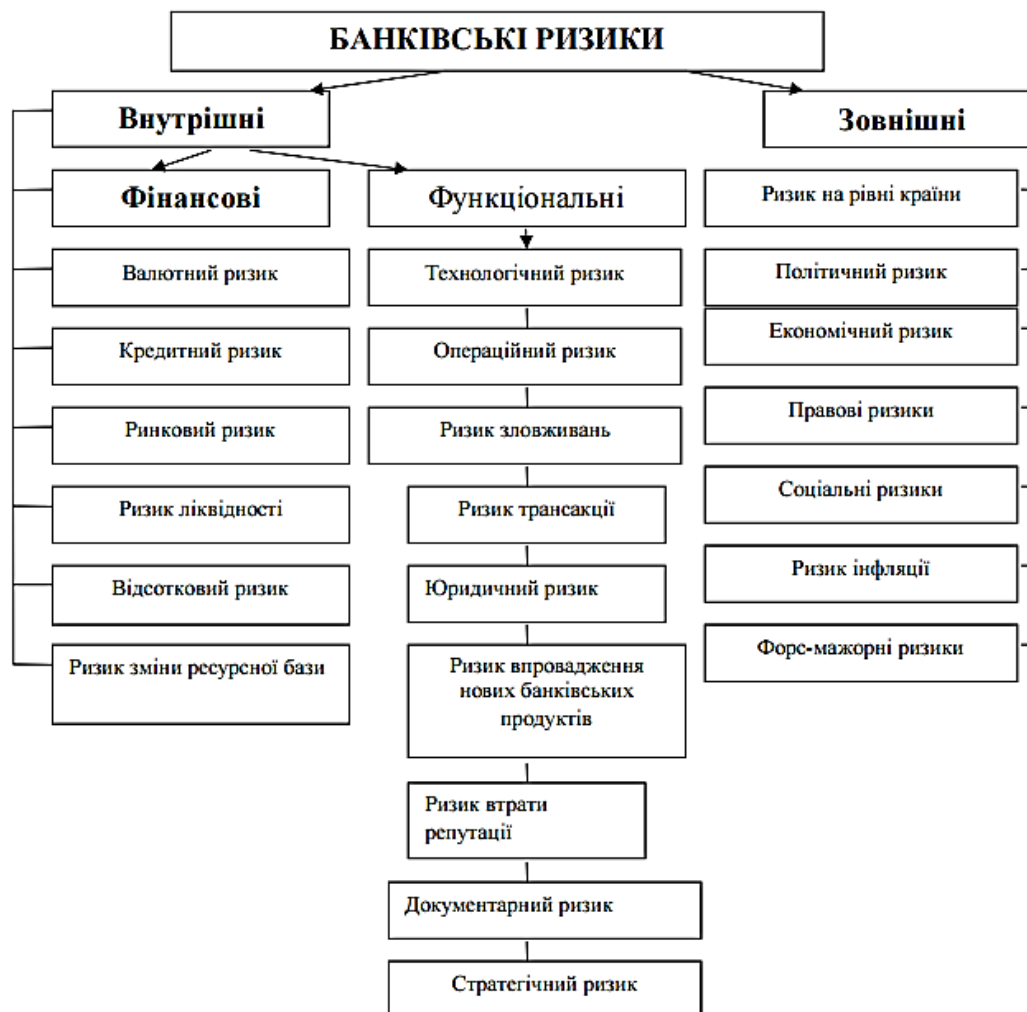

Рис. 1. Класифікація банківських ризиків

– ризики, на які наражаються банки, безпосередньо пов'язані з ризиками їх клієнтів;

– банки повинні намагатися уникнути ризиків навіть більше, ніж інші підприємці, оскільки вони працюють не з власними, а з чужими грошима.

Процес управління ризиками складається з чотирьох етапів [5]:

1) усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер;

2) оцінювання величини ризику;

3) мінімізація або обмеження ризиків шляхом застосування відповідних методів управління;

4) здійснення постійного контролю над рівнем ризиків із використанням механізму зворотного зв'язку.

Ризик можна з достатнім ступенем точності оцінити за допомогою аналізу втрат. Кількісно розмір ризику може виражатися в абсолютних та відносних показниках. Проте оцінити ці втрати з достатньою точністю не завжди представляється можливим. Якщо ж віднести розмір імовірних утрат до якого-небудь показника, що характеризує банківську діяльність, наприклад до розміру кредитних ресурсів, розміру витрат або доходів банку у зв'язку зі здійсненням конкретної операції, то вийде величина ризику у відносному вираженні. Відносний вираз ризику у вигляді встановлення допустимого рівня під час здійснення різних операцій застосовується під час розроблення політики банку. Це видимий кінцевий результат складної роботи з вироблення підходів до оцінки ризику, визначення припустимого його рівня, що і становить поняття стратегії ризику [6].

Щоб досягти успіхів у тій сфері діяльності, яка характеризується підвищеною ризиковістю, банкам необхідно створювати та розвивати системи управління ризиками. За їх допомоги керівництво банку зможе виявити, оцінити, локалізувати та проконтролювати той чи інший ризик.

Висновки. Отже, ризик – це неминуча частина банківської діяльності та є невід'ємною частиною функціонування банківської системи, це втрати банком частини свого прибутку, виникнення збитків або здійснення додаткових витрат у результаті здійснення фінансових операцій. Ризик відображає невизначеність результату діяльності банку і можливі несприятливі наслідки у разі невдачі. До ризику схильні практично всі види банківських операцій. Банківські ризики поділяються на зовнішні та внутрішні, котрі своєю чергою поділяються на фінансові і функціональні, й являють собою цілісну систему, що може бути використана комерційними банками для практичного застосування залежно від специфіки проведених банком операцій у разі виникнення ризикової ситуації. Ризик може бути різних масштабів, він є в кожній операції. Для банківської діяльності важливим є не уникнення ризику взагалі, а передбачення та зниження його до мінімального рівня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679-XIV (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені Постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Банківська справа. – М.: ИНФРА-М, 2002.
4. Вовк В.Я., Хмеленко О.В. Кредитування і контроль: [навч. посіб.] / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.
5. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: [підручник] / Л.О. Примостка; 2-е вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
6. Управління банківськими ризиками: [навч. посіб.] / За заг. ред. Л.О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2007. – 600 с.
7. Потоцкая Е.Г. Организация системы управления рисками в банке / Е.Г. Потоцкая // Бухгалтерия и банки. – 2001. – № 3. – С. 165–179.